

Євген Вікторович Положій

Риб'ячі діти

Тваринам, що загубились, і
людям, які заблукали

*«Мовчати треба про те, що не підлягає
слову»*

Людвіг Вітгенштайн, «Трактат»

Худий і довгий рудий пес, дрібно здригаючись всім тілом, випростався поперек вузького пішохідного містка. Паща, яку він не мав сил закрити, завмерла в несамовитому німому витті: пес не міг дихати; не міг рухатись; не міг померти — отрута колючим дротом скрутила нервову систему, і все, що він відчував, — лише дикий біль, що пік і роздирав нутро. Оскалюючи густий ряд міцних білих іклів, пес скляними очима дивився на людей із щемливим проханням вбити його. Але ніхто з людей не наважувався підійти.

На базарі добре знали Маленького Принца — так жартівливо називали пса за пихато-кумедний екстер'єр — він під'їдав тут уже кілька місяців. І ось хтось його жорстоко отруїв. Проте ніхто не розумів і не знав або боявся знати, як правильно

вчинити. Ніхто не міг отак просто підійти і добити пса — як, чим?! Продавці, чекаючи неминучої розв'язки, неспішно перекладали крам на прилавках і по кілька разів зосереджено перераховували гроші, перекидаючись зауваженнями про несприятливу для врожаю суху погоду, покупці йшли через міст у торгові ряди щось собі придбати — харч або одягу, — багато хто з дітьми, і обачливо притискаючись до перил, мовчки, дехто незадоволено, обходили тварину, що корчилася в огидних судамах; біла смердюча піна текла з язика на порепаний брудний асфальт.

Маленький Принц хотів померти уже дві години, але теж не знав, як.

— Господи, та за що ж це собаці така мука?! — жахалися великі бабці, що торгували на містку сірниками, сигаретами, кришками і туалетним папером, наче комусь іншому саме така мука і підходила б якраз. У тугих темних хустках, вмостившись великими сідницями на крихкі, майже непомітні під ними табурети (здалеку інколи здавалося, що бабці зависли над асфальтом у повітрі), вони впевнено контролювали простір між лотками з нижньою білизною та взуттєвою майстернею, уважно спостерігали за течією базарного буття, наче хранительки порядку і спокою, широко обхопивши колінами картонні ящики з товаром, і лузали насіння, спльовуючи

луціння в спідниці. Трохи обабіч, розклавши на неохайній набережній нехитрий побутовий крам — поіржавілі гайки, ключі, крани, труби, викрутки, старі замки — просто на газетах на землі, в надії на щасливу випадковість у вигляді збіднілого від останніх економічних криз покупця гуртувались навприсядки худі чоловіки з пропитими обличчями. Вдача не часто їм посміхалася своєю беззубою посмішкою, але іншого шансу розжитись на недільний горілчано-пивний коктейль вони не мали. З двох яскраво-помаранчевих кіосків напроти смачно пахло свіжовипеченим хлібом, тут завжди товклася невеличка черга. Купивши половинку «Васильківського» і французький батон, біля входу на міст зупинилися білосніжна мама і дівчинка років семи-восьми. Судоми пса, який вигнувся дугою — якби так зробила людина, то певне, усі б подумали, що у неї приступ епілепсії, — викликали у дівчинки шок. Вона завмерла, як соляний стовп, і широко розкритими очима дивилася на муки тварини. Люди, що йшли поруч, також чомусь зупинилися, скупчилися, буквально за хвилину утворився невеличкий натовп, нервово-нетерпляче залунали голоси, раптом хтось голосно, високо закричав. І, наче відгукнувшись на цей несамовитий крик, Маленький Принц, невідомо де взявши сили, підвівся на передні лапи і, важко тягнучи по асфальту своє ще сьогодні зранку таке міцне тіло,

поліз до краю містка. Рух дав можливість виштовхнути з легенів повітря, і він нарешті зміг ковтнути, але синій язик так і залишився немічно теліпатися по пилюці. Дрібно здригаючись, пес протиснувся між металевих іржавих прутів і каменюкою впав у воду.

Після крику, що спонукав Маленького Принца до останньої в житті дії, на містку запанувала тиша, а всі звуки, які мали долітати сюди звідусіль, наче розбивалися об невидимий скляний купол, який створила людська напруга безпомічного співчуття до живої істоти. І тільки коли собаче тіло тихо хлюпнуло у воді, люди почули свій тонкий і безсилий зойк полегшення; і тоді всі кинулися до перил і, похапцем поглядаючи вниз, почали чекати, поки пес з'явиться на поверхні, щоб сфотографувати мобільними телефонами.

Розпухлий собачий труп ще три дні плавав біля містка, наче надувна іграшка, поки повільна і лінива вода не забрала його далі по течії; ці світлини навіть сьогодні ще можна знайти в соціальних мережах.

Так Маленький Принц зістрибнув у вічність двічі.

Про цей день на базарі тепер так і згадують: «Коли Маленький Принц упав із містка», — хоча він мав всі шанси називатися значно тривіальніше, наприклад: «Той день, коли отруїли Маленького

Принца». Тож, викинувшись із містка у воду, пес врятував для людей цілий день — від згадки про їхню жорстокість, натомість, залишив його в пам'яті як згадку про свій незвичайний вчинок. Або, як сказала потім дівчинка на ім'я Оля, що спостерігала цю картину разом із красивою мамою Світланою: «Собака виявила справжню собачість!»

(Хоча, звісно, будь-який дорослий із середньою освітою знає, що будь-яка добровільна смерть для тварини не є природною).

00. Смерть

Але що таке смерть?

Як її відчутти?

Як зрозуміти?

Як ми її уявляємо?

Можливо, як пробудження темним зимовим ранком, коли потрібно вставати і йти до школи, коли немає сили відірвати голову від подушки; і ти такий маленький, сонний і зім'ятий власними та чиймись сновидіннями та мріями, десь поміж Всесвітом і світом — і ось твій блаженний стан раптом переривається, й перед очима виникає неймовірно довгий (безкінечний?) коридор у безсенсовість. І ці кілька митей по-справжньому жахливі; кілька секунд між сном та пробудженням,

між Едемом та довгою холодною дорогою, якою обов'язково доведеться пройти.

Багато у кого така дорога проходить по старому містку через вузьку, обмілілу від несприятливих кліматичних умов та людської життєдіяльності річку.

01. Життя

Таїна вічного життя, ось вона: коли ти сидиш — час летить, немов стріла, коли лежиш — час рухається зі швидкістю снів. Коли рухаєшся ти, крокуєш вулицею — час іде поруч із тобою. Коли біжиш — він повзе, наче змія, намагаючись якщо не наздогнати і смертельно вжалити, то хоча б запам'ятати номер на твоїй футболці. І чим швидше ти рухаєшся, тим повільніше спливає відведений час, тим повільніше повзе смертельна стрічка, тим більше ти встигаєш зробити протягом будь-якої години. Тому життя — це рух; коли ти рухаєшся швидко, час не встигає за тобою, і є всі шанси, що коли прийде той самий начебто твій час, то змії переплутає номери на футболках і обжене когось іншого — така ймовірність завжди існує.

Дійсно, рух є життя, і справжній сенс цієї сентенції полягає в тому, що п'ять хвилин бігу — ціла епоха.

Тож щоб жити вічно, потрібно постійно рухатись; час втомлюється і сходить з дистанції. Життя — це рух, а вічний рух — вічне життя. Адже в труні не бігають. Там вічно лежать. Така от антитеза.

02. Народження

Темрява поглинула місто, чорна, як провалля, як небуття. Опустилася на площі, пронеслася по вулицях, затиснулася в провулки, постукала в двері, зазирнула у вікна, дихнула в квартирки — і щось гучно вигукнула, хекнула, перелякавши до чортиків тих, кого захопила зненацька; навіяла видіння про древній дрімучий зачарований ліс, із якого, якщо вже потрапив, ніколи не виблукати. Не вибігти-не виповзти-не впливти-не вислизнути; і якби не падав, легко кружляючи, м'який сніг, не мерехтів над чорними мокрими дахами, як старе документальне кіно, не устилав дороги і тротуари, ніхто б і не міг подумати, що це друга ніч після Різдва.

Відгупали петарди і згасли феєрверки, вганяючи в затяжну алкогольну кому пересічних громадян. Їм тепер є про що згадувати і чим наповнювати сенс згаяних годин. Дін-дон — віддзвонили дзвони, відпускаючи справжні та удавані гріхи, — тільки люди чомусь невеселі й не

гамірливі, тільки сніг у світлі ліхтарів — начебто й справді кіно. Тільки собаки, купа забитих, точніше — професійно знешкоджених три дні тому — бродячих, а зараз просто мертвих псів, змерзлими купками вздовж стін собачої буцегарні. Мертві собаки, яких потрібно ретельно перелічити, скласти акт і сьогодні з самого ранку подати папери до виконкому на премію — ніщо інше і не примусило б головного бухгалтера комунального підприємства «Місто тварин» Ірину Василівну Ковтун їхати так рано на роботу.

І темрява, і провалля, і небуття, і похмурі люди — то все, здавалося, лише віддзеркалення її настрою, зіпсованого, та ні, не зіпсованого — просто каменяка, Кам'яна могила замість серця, замість душі, та і вся вона — наче та велика скіфська баба; і якщо залишилося від неї що живого, то це короткі тонкі швидкі пальці, які звично міцно тримають лижну палку та спеціальний гак, за допомогою яких перевертають собачі трупи, а потім, із точністю руху планет у галактиці, вистукують на калькуляторі цифри і поправляють довге чорне волосся, яке час від часу вислизає з-під шовкової хустки; і великі сірі очі, що діловим зосередженим поглядом рахують лапи, вуха, хвости, голови. Руки і очі залишились жити, тому що звикли працювати; але в тонких дамських шкіряних рукавичках руки мерзнуть, а з очей по

щоках темним ривчачком туші течуть сльози. Ірина Василівна не жаліє собак, ні. Рахування мертвих тварин — її щоденна буденна робота протягом останніх чотирьох років, тож видом дохлих псів її не збентежити. Не можна сказати, що вона не любить тварин, але треба розуміти: пси живі й пси мертві — то різні суб'єкти буття і небуття. Пси живі — це джерело радості і турботи, дружби і відданості, живі пси вірно служать людям, а пси мертві — то є пси мертві, бродячі мертві пси, просто кількість трупів, яка переходить в цифри, норми, зарплатні, премії, тобто звичайна бухгалтерія, яка в кінці року стає статистикою із додатковими виплатами.

Трупи собак, зведені собаколовами у міжсвяткові дні, звалені в буцегарні великими купами. Ірина Ковтун багато чула про цю зграю, що довго тримала в страху Чотирнадцятий мікрорайон, чи не кожного дня до травмопункту зверталися звідти постраждалі — собаки наче оскражені і нападали на всіх підряд, але перед святами бригада не збиралася виїжджати на роботу — доплат їм не обіцяли, а всі інші резони — виключно суцільна лірика не для комунальних службовців. Краплею, що переповнила склянку, став випадок на Новий рік, коли зграя ледь не загризла двох маленьких хлопчаків трьох та п'яти років. У результаті меншому наклали п'ять швів на руку, а старшому

зашивали мало не все обличчя; Ірина Василівна бачила цей репортаж по місцевому телебаченню. Та навіть такий прикрий випадок не зрушив би нікого з місця, аби родичами одного з постраждалих малюків не виявилися дуже серйозні люди, і на мера як слід не натиснули зверху. В результаті проміжок між Новим роком і Різдом вся бригада, замість того, щоб перебувати в прекрасному і неповторному запої, ганялася окраїнами міста за собачою зграєю. Певне, саме тому вони і вбиті з такою жорстокістю — у здорового пса, очевидно, вожака, що ледь не відкусив малюку руку, наприклад, немає голови. А чимала купа з кількох псів у дальнім куті буцегарні навіть для досвідченого спеціаліста виглядає неприємно: зверху лежить маленьке сіре волохате собача, схоже на мочалку, з роздертим животом, беззахисно-рожевим непотребом звисають кишки; очевидно, хтось поспішав і гаком необережно підібрав здобич, хоча насправді Ірина Василівна знала, чіїх то рук жорстока справа. Є в бригаді люди з такими схильностями — роздerti, примусити тварину страждати... В іншому кутку — скуйовджені в один вузол, сплетені отрутою та морозом сім-вісім псів. Ірина Василівна тяжко зітхає. Вона плаче зараз по собі. По своїй нещасливій долі жінки, яку кинув чоловік. А щоб сльози не пропадали дарма, вона плаче і по

життю взагалі — нікчемному життю, врешті-решти, неминучим фіналом якого є смерть.

«В церкву потрібно сходити. Полегшає», — але в цьому році перший раз за останні десять, хоч людина вона й не надто релігійна, Ірина Василівна не потрапила на Різдвяну службу — три доби тому чоловік нарешті зважився зачинити за собою двері їхньої квартири назавжди. Те, на що вони чекали мало не кожного дня, те, що мало статися ще два роки тому, здійснилося в найбільш невідповідний момент — поміж Новим роком і Різдвом, начебто й не мав календар для таких вчинків інших, простих, не святкових днів. Певно, що ні, не мав. Легко жити з людиною, коли не змушений весь час думати, що сказати, як підійти, що зробити; а коли маєш обмірковувати кожен рух, коли зовсім немає довіри — то немає і гіршої кари, ніж удавати щасливу пару.

Три доби її трусило, наче в дев'ятибальний шторм на картині Айвазовського, копія якої висіла у них у вітальні. Здавалось би — нарешті! — здихалася, звільнилася, і має розвіятись тепер невизначеність, розсмоктатися ревності, зникнути відчуття огидної щоденної зради, приниженості — і немає про що шкодувати, попереду лише свобода, ненависть і нове життя, а з'ясувалося, дарма так думала. Фантомні болі, при яких фантом продовжує істи, пити, функціонувати, словом, жити своїм

далеко не фантомним, а вельми-таки активним людським життям десь неподалік, тільки посилювались. Акуратно стягнувши гаком з собачої гори на підлогу мале волохате собача, Ірина Василівна відгорнула геть брудно-сірі шматки шерсті і зіштовхнула вниз трупи ще двох собак, — як вона не любила свята, як вона не любила людей, які вважали, що перед вихідними можна робити свою роботу як заманеться лише тому, що ніхто не дізнається, що це саме ти накосячив! Перед нею лежало ще три трупи — два чималеньких пса зверху поперек худої довгої білої суки. Напружившись, вона просунула палку поміж двох собаки і роз'єднала трійцю. Сука лежала дивно — на спині, рожевим, у великих сосках, черевом догори, але прикриваючись задньою лапою, наче намагалася щось сховати, захистити, можливо, так боронилася до останньої миті. «Двадцять сім. Нараховані і в наявності — двадцять сім, а Петро сказав — тридцять», — Ірина Василівна здивовано роззирнулася. Цуценята; так, хіба що десь є малі цуценята, яких вона не помітила, десь тут під трупами великих псів, досвід і рожеве черевко білої суки підказували саме такий варіант, не могла ж вона прорахуватись на дорослих тушках. Нахилившись, бухгалтерша обережно потягнула на себе і підняла тверду холодну лапу — так і є, ось вони, троє, сховалися, шукаючи порятунку у мами,

зовсім ще крихітки. Двоє лежать долі, в крові, змерзлися, маленькі білі шматочки криги, а третє вчепилося з усіх сил у мамчину цицьку, і висить, наче гойдається. Картина, звісно, не для слабонервових; отже, таки тридцять. Вона вже відійшла до столу і підняла руку, щоб занести до акту остаточну цифру, як почула тихий писк, і олівець в руці мимоволі сіпнувся й намалював на папері якусь дивну фігуру. Пи-иск! Це було так нестерпно, так несподівано, начебто в морзі заговорили мертвяки — такого моторошного звуку за тридцять п'ять своїх років Ірина Василівна ще не чула. Гірше того, пи-иск не змовкав; він лунав із кутка, де лежали цуценята білої довголапої суки, і Ірина Василівна збагнула, що те, останнє, третє цуценя — живе. Незабаром прийде Ілліч, прийде баба Люба, приторохтить Вовик на своїй таратайці, і, в принципі, це «незабаром-незарестораном» знімало всі питання, проте Ірина Василівна не хотіла нікого бачити, ніяких мужиків, нікого: ні Вовика, ні Ілліча, ні бабу Любу, тим більше, Петра; вона прийшла на роботу заздалегідь, щоб на самоті порахувати собак, скласти акт, віднести документ у бухгалтерію виконкому, а потім зайти в поліклініку до знайомої врачихи і взяти лікарняний. І забути про це на пару тижнів, про все! Але цей пи-иск, розриваючи скроні, ставив її перед дилемою: вона не могла написати «тридцять», бо мертвих псів тут

тільки двадцять дев'ять, а вона рахує тільки мертвих — тільки мертвих, тільки мертвих, тільки мертвих!), а не тих, яких мають забити сьогодні або завтра, навіть просто зараз, — вона навіть жодного разу не бачила, як це відбувається. І не хоче. Вона знала про те, яким чином до цих тварин приходить смерть лише теоретично, уявно — з бухгалтерських документів, де видно, які види отрути надходять; та з розмов собаколовів, що значно більше відповідали дійсності, ніж документи, але вона ніколи не вникала в деталі, їй навіть не снилися мертві собаки, яких вона рахувала. Неправильно заповнений квартальний звіт снився неодноразово, мертві собаки — ні, не снилися. Її справа — рахувати, хтось же повинен рахувати мертвих собак, обліковувати, нараховувати зарплатні, премії, податки, кінець кінцем?! Пи-ииск не стихав. Ірина Василівна повернулася до білої суки: худі, довгі ноги, довга морда, як називається ця порода, не збагнеться ніяк, щось схоже на псів для полювання? Стирчачи ребра — типова картина для собаки, що народила зимою на вулиці; певне, бригада застала суку під час годування, і одним махом забили породілля, проте як вони могли не доглядіти, пропустити? От що значить працювати на свята, та ще й поза нормою!

Біле цуценя, ще сліпе, тремтіло всім тільцем і кусало материн сосок беззубим ротом. Дивно, але з

соска раптом вичавилася біла крапля, і навколо — Ірина Василівна так яскраво це відчула, начебто тут доїли корову, начебто вона знаходилася не в холодній буцегарні з мертвими собаками, а в теплому хліві — розійшовся запах свіжого парного молока. Цей міраж тривав мить. Ірина Василівна похитнулася, схопилася за шию і закашлялась від запаху і подиву. Цуценя заскавчало ще раз — довго, вимогливо.

Швидше за все, ця крапля материнського молока і вирішила долю цуценяти, наче якийсь знак, вигук, оклик, що в буревіях і безумствах останніх трьох діб подав їй Господь. «29 (двадцять дев'ять)», — записала Ірина Василівна в акті, акуратно поклала документи до сумки, звідки, звично намацавши легку тканину, тонким пасмом витягла блакитно-картату кишенькову хустинку і завернула в неї цуценя. Двадцять дев'ять. Годинник показував рівно восьму.

У виконкомі вона стояла в черзі першою, тож швидко здала папери, тобто виконала свій службовий обов'язок — бригада не залишиться без премії, тепер можуть поринути в свої алкогольні мандри хоч до Восьмого березня. Східцями, ігноруючи ліфт і можливі зустрічі та запитання, Ірина Василівна піднялася на третій поверх, мимохідь вітаючись із похмурими чиновниками, які сьогодні перший день після свят вийшли на службу.

В приймальній мера присіла на стілець і швидко, на коліні написала заяву про звільнення за власним бажанням, хоча секретарка, дебела дівка на прізвисько Інфузорія з декольте по пупа, дуже заперечувала і наполягала, що потрібно писати на ім'я безпосереднього керівника, та не Ірині Василівні пояснювати, на кого і як писати правильно заяви, вона на цьому «собаку з'їла — і не одну» (це був популярний жарт в їхньому середовищі), тобто вона знала, що за правилами пише не за адресою, проте не могла втриматись, не мала вже сил повертатися до бригади, шукати Петра, підписувати, пояснювати, бачити його, щось знову пояснювати. Яюсь звільнять, еге ж? І я так думаю. Цуценятко, відігрівшись, ожило, тихо скавчало із сумочки, і присутні в приймальні, в тому числі й перший заступник міського голови, дебелий, твердоголовий навіть на вигляд дядько із пузом, що стирчало з-під дорогого костюма на півкімнати («Як він із дружиною кохається, йому не заважає?») — чомусь подумала вона) з цікавістю озиралися на неї, на сумочку, проте все байдуже — крапля молока, що стікала по рожевому мертвому собачому соску, розсунула її свідомість так, що кругом виднілося тільки поле і небо, і саме життя з'явилося перед нею у весь свій зріст із такою ясністю, з такою простотою, що навіть перехотілося йти до церкви.

Все одразу стало напрочуд зрозумілим — білим, глибоким і порожнім.

Перший заступник розвернувся, і краватка, що майже горизонтально спочивала на череві, наче вказала їй тупим яскраво-червоним кінцем правильний напрямок — двері.

В жіночому туалеті на п'ятому поверсі, сирому і неохайному, де категорично заборонено курити, але всі, в тому числі Ірина Василівна, курили, як паровози, дочекалася, доки жіночки догомонять про свята, олів'є та шампанське, про хрещених та дітей/онуків, інші сімейні справи, підійшла до вікна, поклала на тьмяне прохолодне скло руки, притулилася лобом; дістала із сумочки бінокль, звичним жестом протерла оптику і довго дивилася вдалечінь на стару церкву з банями, які змінюють колір у залежності від настрою неба і пори дня та року з блідо-синього на яскраво-зелений і навпаки. Роздивлялася звично тріщину, що тривожною блискавкою миготіла на дзвіниці — з минулого разу (а пройшло, здається, всього десь два місяці?) тріщина збільшилася на півметра, не менше. Цікаво, цю небезпеку хтось, окрім неї, зауважує? Тріщину на дзвіниці Ірині Василівні показав начальник управління у справах релігії, тепер уже колишній — він підбивав до неї клинці (підбивав-підбивав, та не підбив), а звідки він сам дізнався, невідомо. Можливо, потрібно

сходити до священика, бо саме цю стіну, як стверджував экс-кандидат у коханці, як на долоні, видно тільки з вікна жіночого туалету міськвиконкому, а навряд чи місцевий батюшка тут буває. «З одного боку — бродячі тварини, яких ми нещадно вбиваємо; з іншого — церква, що тріскається навпіл. А посередині ми, люди. То що ж із нами може відбуватися гарного? На що ми можемо претендувати? На любов, красу, гармонію — звідки їм узятися?! Якщо ми терпимо людей, що так жорстоко і безкарно вбивають собак, то потрібно розуміти, що рано чи пізно нам доведеться терпіти і тих, хто безкарно і жорстоко вбиватиме нас самих», — подумала сумно, і тут вхідні двері туалетної кімнати почали відкриватися, почувся сміх, й Ірина Василівна сховалася в кабінку. Дістала цуценя з сумки і при непевному штучному світлі (в мерії роками не змінювали перегорілі лампочки) піднесла його, легке, наче пір'їнку, ближче, щоб роздивитися як слід — тремтяча, худюща, тонкодовголапа, здається, дівчинка білої масті без жодних шансів на життя. «Як і у мене», — поскаржилася було Ірина Василівна, проте, спостерігаючи за хвилину своє доглянуте обличчя в дзеркало, поправляючи коштовні золоті сережки і модну зачіску, встидалася — в такому стані вона знаходилася вчора: тремтіла, скиглила, пускала слину, майже пісялася. А сьогодні лише одна

крапля молока суки, яку вночі вбили пострілом у шию, повернула (привернула, перевернула) її до життя. І тепер, у цій реальності, здається, якщо ще й не абсолютно новій, то такій, що має терміново оновитися, вона змушена визнати, що більше не може працювати головним бухгалтером у комунальному підприємстві «Місто тварин». «Нехай все тепер у мене зміниться!» — шепнула собі тихцем і, дофарбувавши грубі губи, усміхнулася. Цуценятко обпіяло хустку і сумка трохи смерділа, але Ірина Василівна не розсердилася, як не дивно. Їй раптом стало так легко, вона перебувала в такому прекрасному стані, що якби людство подібним чином ставилося до життя, то ніколи б не знало горя.

Спочатку в Ірини Василівни виникла ідея підкинути цуценя під кабінет мера, нехай би його цицькаста секретарка помучилася, куди його прилаштувати, тим більше, всі ж знають цю міську традицію, що страшенно дратувала міського голову — вже сім років поспіль невідомі дарували йому на день народження білих цуценят. Дивні жартівники-зловмисники, як свідчить народне радіо, знаходили найнеймовірніші способи досадити мерові, який знаходив білих песиків і в особистому автомобілі, і в коробці з-під торта на святкову стіл, й у дружини в сумці, й у коханки в ліжку, і навіть у власному кабінеті в сейфі, що

перебуває під безперервним наглядом відеокамер. Над мером наче знущалися якісь злі чарівники, і що б він не робив, як би не боронив себе від появи загадкових білих тваринок, вони, однак, знаходили спосіб, як обійти відеокамери, пролізти повз бодігардів, оминути секретарок та пошити в дурні бандитів, які всім гуртом мали б охороняти спокій боса. Що то все значило, до чого і чому з'являлися ті біля цуценятка? Тут версії розходилися: від банального самопіару — начебто це мер сам собі придумав такий спосіб набуття дешевої популярності: нагадування міській владі про обов'язки, які та начебто на себе брала, аж до нечистої сили, бо, як відомо, білий пес, білий хорт — то і є білий хорт у національному фольклорі. Як би там не відбувалося насправді, але підкладати під кабінет мера цуценя Ірина Василівна передумала: по-перше, до дня народження градоначальника ще далеко, а по-друге, спіймають — всіх білих собак на неї ж і навішають, в прямому й непрямому сенсі; та й цуценятко шкода, не задля того доля йому зберегла життя, щоб послужити жартом для не самого симпатичного чоловіка на світі.

В маленькому незручному магазині зі смішною назвою «Їжачок» («Ішачок») Ірина Василівна купила молока і пластикову тарілку, взяла таксі і поїхала на край міста, в спальні квартали. Навмання наказавши водію зупинити

машину, Ірина Василівна хутко завернула в двір першої ж дев'ятиповерхівки, роззирнулася, чи ніхто не бачить, поклала біля щербатих східців під'їзду цуценя, поставила тарілку, хлюпнула молока і швидко, не обертаючись, чкурнула за ріг кроком впевненої в собі жінки, відбиваючи по кризі високими підборами ритм свого майбутнього яскравого життя.

Цуценятко майже не зауважило на зміну локації; припавши до миски, воно лизало і ковтало молоко жадібно і невміло. Якби воно мало хоча б маленьку можливість випити всю рідину одним ковтком, то так би і зробило, не зважаючи на незнайомий і не дуже приємний смак рідини і відсутність звичного материнського соска.

Такими незвичайними, можна навіть сказати, дивовижними видалися обставини перших днів життя цієї маленької білої собачки, що народилася у вологому підвалі напівзруйнованого будинку біля річки на Різдво за григоріанським календарем — вона врятувалася, чого не скажеш про всіх її родичів, включаючи батька та матір. Тож можна сказати, що Білявці пощастило хоча б у дечому. Гав!

03. Дівчинка і риби

Ніщо так сильно не дратує, як недосконалість близьких людей.

Нарешті їй стало зрозуміло, чому майже на всіх світлинах біля Діда Мороза та ялинки у подружок такі перелякані обличчя. «Стань рівно! Не сіпайся! Не воруши руками! Голову підними, нестерпна дитино!» — мама кричала і водила новим, подарованим нещодавно фотоапаратом туди-сюди, наче праскою по білизні. Вона то нахилялася, то ставала навприсядки, то виставляла руки з камерою далеко вперед, намагаючись спіймати вдалий ракурс доньки, але результат ніяк не задовольняв. І дійсно, як дівчинка не старалася посміхатись і виглядати невимушено, на знімках худеньке обличчя однак стирчало сирою осінньою гілкою, на якій розхитується зграйка переляканих горобців — тільки світлі неспокійні оченята миготіли на обличчі та винувата посмішка. І мама знову, звісно, сказала невдоволено: «Яка ти незграба! Не можеш навіть нормально на фотографії вийти!» А Оля зітхнула з полегшенням: «Добре, що хоча б не помітила, що я — гілочка без зелених листочків...»

(Невдоволеність. Якийсь інший мамин настрій дівчинка навряд чи зможе згадати через

десять-п'ятнадцять років; таким і залишиться емоційне тло її спогадів.)

Маму можна зрозуміти — мама молода, і мамі хочеться пожити для себе. Але їй просто немає коли: дні, місяці й вже навіть і роки зникають, наче вода крізь пальці, і в цій каламутній течії не проглядається геть нічого цікавого і приємного — суцільні клопоти і проблеми, і тому вона дуже нервує весь час — і минулий, і теперішній, і майбутній. Після підпорядкованого волі батьків дитинства доросле життя не принесло полегшення і бажаної свободи, навпаки, виявилось несподіваним і важким, як чемодан без ручки — і викинути шкода, і нести важко. Таких мам тут, у районі під назвою Постройка, багато, й діти їхні наче лежать в тих чемоданах без ручок і заважають насолоджуватися навіть тими куцими недоїдками задовольень, що залишалися після яхт, спортивних тачок та басейнів із шампанським, бачених виключно по кретиновізору. Дівчатка і хлоп'ятка підростали в непрості часи і вирости закінченими соцреалістами; тож прекрасно усвідомлювали, що навіть при умові, коли дуже пощастить, вони ніколи не матимуть коштів більше, ніж середня зарплатня по регіону, якщо не крастимуть, звісно. І це в кращому випадку, бо безробіття ще ніхто не відміняв, тобто навіть навпаки. Вони живуть переважно в гуртожитках і довгих панельних

багатоповерхівках із холодними бетонними підлогами і дірками у віконних рамах, незграбно затуленими газетами і поролоном. Їх мають в цьому житті всі: начальство на заводах, не доплачуючи за роботу у вихідні; державна влада, здираючи здоровезні податки; міська влада, вимагаючи оплату за неіснуючі послуги ЖКГ; лікарі, що вимагають хабарів і відмовляються лікувати їхніх дітей; директори шкіл та дитячих садочків, знімаючи щомісячний оброк; менти, що загібають в «стакани» і обирають до нитки тільки за те, що робоча людина відпочиває. Життя будь-якого мешканця Постройки — яким би овочем чи фруктом не визрівала на поламааному і порепаному, наче після Другої світової війни, асфальті, персональна доля кожного — подібне до життя тисяч і тисяч, мільйонів людей по всій країні. Онуки і онучки, сини і доньки, мами і тата, бабусі й дідусі з ранку до ночі перманентно невдоволені розташуванням у Сонячній системі планети Земля, недовершеністю країни проживання і людства в цілому, трагічністю персональної долі кожного і недосконалістю та рогульством сусідів і родичів; вся енергія, аж поки вони не помруть, йде виключно на доведення однієї простої тези: життя — лайно, в кінці його — смерть. Така формула нівелює в принципі багато запитань щодо доцільності та якості існування і значно спрощує

побут. Навколо — лише експлуататори і гниди, і це зовсім не метафора або художнє перебільшення, це доконаний факт; даність, яку, проте, ніхто не намагався переінакшити — так було, так є і так має бути, вважали всі, змінити нічого неможливо, та й не варто, звідси можна тільки втекти: або в іншу країну, або на цвинтар. Переважна більшість обирала цвинтар.

Проте мають мешканці Постройки й радощі та слова, що об'єднують їх. Наприклад, слово «відпочивати». «Відпочивати» — не значить читати, дивитись телевізор, лежати, спати. «Відпочивати» — значить саме відпочивати, тобто пити горілку до повного окосіння, бо інакше оту втому від дітей, дружини, чоловіка, родини, роботи, людей взагалі та життя окремо ніяк не перемогти. Ніяк. Відпочити від метушливого існування на цій землі можна лише так — випавши із нього шляхом вживання еної кількості алкоголю, тобто перманентно висмоктуючи саме життя, його сутність, з каламутної пляшки буднів.

Певне, з часом за допомогою колективного підсвідомого й знайшлося це єдине вірне слово, що мало уточнити, узагальнити та окультурити процес — не бухаємо, не п'ємо, не щось там ще, а саме — відпочиваємо. І коли люди на запитання: «Що ви зараз робите?» — відповідають саме так, влучно і коротко, той, хто запитує, безпомилково розуміє,

чим насправді зараз активно зайняті його друзі. Країна втомилася, країна відпочиває — це наш повноцінний, нічим не затьмарений український уїк-енд.

А діти тим часом удома ховаються в шафи або чемодани, граються в пісочницях на вулиці — і ростуть. Пляшка пива і сигарета в руці, як і в інших мамульок-подружок на дитячому майданчику, пару матюків в якості виховного моменту — і всі діла. Оля насправді не знала, що означає вислів, який так часто повторює мама: «Олю, йди нах... звідси!» — проте мала підозру, що мама чимось незадоволена і сердиться. В принципі, це й не дивно, і у вісім років зовсім не обов'язково знати значення всіх дорослих слів, наразі достатньо розуміти загальний сенс, тим більше, що, як правило, коли мами поверталися з магазину з пивом, «нах...» йшла вся пісочниця, починаючи з галасливого дворічного Васі з незмінною червоною лопаткою в руці, якою він, якщо необхідно, заплющивши оченята, відчайдушно відбивається від усіх навколо, й закінчуючи тихим трихрічним Миколкою в жовто-брудному картузі з синім якорцем, який, якщо вже б'є, то так, що супротивник із диким плачем падає з ніг. Це важливий момент: тут кожен ізмалечку має відпрацьовувати свою техніку і тактику ведення бою, в залежності від характеру та фізичного розвитку, бо вміння вчасно «дати в

бубен» — єдиний життєствердний філософський елемент, який щонайкраще цементує стосунки без зайвих слів та сентиментів та згодом гарантує відносно впевнене та гонорове життя в якій-небудь місцевій підлітковій банді. Тож стусани давно стали єдиним прийнятним, більш того, конче необхідним елементом виховання; на маму, яка не лупцює свою дитину, тут дивляться з підозрою — чи не задумала чого поганого; тут панує суворий закон виховання безжальних воїнів асфальтових підворіть і неблагородних лицарів гоп-стопу.

Поки мами бухають пиво і курять, доглядаючи за надто рухливими «чемоданчиками», татки, яким пощастило з працевлаштуванням, тяжко і вперто працюють на заводах, що, обступивши Постройку щільним кільцем, коптять трубами небо і поки що дають можливість заробити на молоко, горілку та хліб. Ці заводи старі, наче динозаври, але сумлінно видають на-гора стратегічну продукцію: труби, насоси, вузли для атомних станцій та газопроводів; проте їхній останній льодово-економічний період наближається до кінця з небаченою швидкістю, незабаром ці рептилії ХХ сторіччя вимруть, їхні рештки поріжуть на металобрухт і відправлять в Туреччину на переплавку, а поки туди їздять на змагання по засмаганню, наче випробовуючи древній анатолійський вогонь на довговитривалість,

найбільш znana частина працівників підприємств: начальники цехів, профспілкові активісти, родичі різнокаліберних керівників. Щоб уповільнити відмирання промисловців та збільшити власні прибутки, і старигани «червоні директори», і новітні господарі заводів молоді олігархи щороку звільняють тисячу-півтори народу, конвертуючи їхній нереалізований робочий час в свої новенькі банківські картки, які золотисто-весело виблискують на кіпрському сонці, точніше, вони золотисто-весело виблискують на будь-якому сонці, та й без сонця також виблискують, коли володарі впевнено дістають їх з портмоне або кишень. Саме тому-то тепер Олин татко демонструє вміння зварника п'ятого розряду не за місцем прописки і проживання, а в далекій Португалії в місті з такою українською назвою — Брага, навідуючись додому на новорічно-різдвяні свята хіба що, але, на жаль, не цього року. Татко тепер також має банківську картку, що весело виблискує на пекучому португальському сонці, і нові погляди на життя, і нових друзів, і нові мрії, бо давно підмічено, що нові мрії найчастіше з'являються разом із новими друзями.

Поміж фотографуванням біля ялинки в театрі юного глядача і розгляданням результатів маминих зусиль на моніторі комп'ютера вдома сталася ще одна значна подія — Оля побачила біля під'їзду

сліпе маленьке цуценя. Собача скавчало, кумедно лазило по брудних кучугурах сміття і криги, вилизувало з пластмасової тарілки якусь суміш молока і темного снігу, тикаючись мордочкою, — біле, довге, замурзане і страшенно худюще. Увечері воно вже скавчало в їхній квартирі, ночувало під диваном, а зранку (неділя) мама Света з'ясувала, що тхне не від сміття під раковиною і не з ванни, а дивні звуки — то не сусіди за стіною бавляться в ліжку, а тхне і скавчить виключно з-під їхнього власного дивана. Ставши навколішки, вона з огидою витягла звідти разом із пилюкою і синім, без задніх ніг, пластмасовим верблюдом нещасне цуценя і підняла на рівень своїх широко розставлених красивих блакитних очей, здивовано роздивляючись. За великим рахунком, Світлана не була злою жінкою, і тварин вона любила, навіть собак більше, ніж котів, але ж не у себе під диваном, та ще так раптово. Тому після нетривалої дискусії з донькою під акомпанемент сліз, шмарклів і дощу зі снігом за вікном зійшлися на компромісному варіанті — цуценя живе в квартирі тиждень, не більше, хай від'їдається, а потім його покладуть там, де взяли, — біля під'їзду. Ну, й само собою, всі клопоти по утриманню — на малій. Тут уже мав місце суто виховний момент, і матір небезпідставно вважала, що таке спілкування і доглядання може піти на користь, перш за все, їй

самій, бо не прийдеться відповідати на безглузді запитання доньки і взагалі приділяти зайву увагу. «Одна умова — коли приходять хрещений, собачку йому не показувати і нічого про неї не казати — дядько Петро не любить собак! Інакше він тобі шоколадку не принесе!»

Як смачний чорний шоколад перетинається в житті з білим голодним цуцням, Оля не розуміла, але, зважаючи на свій досвід спілкування з хрещеним, пораду мамину виконувала бездоганно. І тепер до рибок в акваріумі (хрещений подарував) і молодшого братика (це вже, напевне, тато) та інших хатніх клопотів додався і цей, собачий.

Дядька Петра Оля побоюється за широку нещирю посмішку і дивні несмішні жарти. Коли він приходить — високий, огрядний, без жодної волосинки на голові, часто неголений, від чого видається таким собі темним вуйком із далекого лісу, різкими нервовими жестами розсікає повітря навколо себе, наче хоче розігнати і знищити свій дивний неприємний запах — і посміхається-посміхається-посміхається, намагаючись дістати-спіймати-вичавити з неї усмішку у відповідь, вона завжди ховається. Оля не хоче віддавати свою усмішку, навіть на секундочку, ні! Їй страшно, що хрещений її більше ніколи не поверне, і лише шоколадка, роздираючи її страхом і бажанням солодкого на шматки, виманює зазвичай

її з укриття своєї кімнати до теплої кухні, де вона на дивані й позбувається усмішки взамін на свободу. Дядько Петро приходить зазвичай увечері і залишається в кухні з мамою пити чай, довго; а вони з братиком йдуть в ліжко спати: «Чао-чао, мої маленькі!» — ласкаво, що з нею не часто трапляється, каже мама, надсилаючи повітряний поцілунок. Наступного дня мама завжди добра і весела, і не гарчить, коли, збираючись до дитячого садочка, молодший братик Ваня застигає, наче вкопаний, біля акваріуму. Він дуже любить говорити до риб і завжди, коли йде, каже: «Беба, пока!», — і дружньо махає рукою всім риbam без виключення, навіть пласкій чорній потворі, але ті ніколи не відповідають.

Оля якось поцікавилась у мами, чому риби такі неввічливі.

— Бо риби не вміють розмовляти, — сказала мама.

— А чому не вміють? Мама з татом не навчили?

— Ні, не навчили.

— А чому?

— Бо самі не вміли розмовляти.

— Їх також тато з мамою не навчили?

— Еге ж, — ставлячи пательню на вогонь і наливаючи олію.

— А риб'ячі бабусі з дідусями вмiли розмовляти?

— Нi, не вмiли.

— Так, значить, нiхто з риб нiколи не вмiв розмовляти?! — дивується Оля.

— Виходить, що так, — оля шкварчить на вогнi, гарячi краплi стрiляють по кухнi.

— Але чому? Всi ж кругом розмовляють: i собачки, i котики, навiть комахи, i тi пищать!

— Я не знаю, — мама Света розводить руками i дає унiверсальну вказiвку: — Пiди краще iграшки позбирай!

— А-а, зрозумiло! Їм, напевно, страшно, що люди дiзнаються якiсь iхнi секрети i заподiють шкоду! — робить дiвчинка несподiваний висновок.

— Авжеж, саме так — риби бояться, щоб нiхто не дiзнався iхнiх секретiв! Бо як тiльки риба починає говорити, її ловлять i смажать! — мама намагається одним реченням завершити безглузду, на її погляд, розмову, i кришить на пательню картоплю.

— Мамо, а люди, коли мовчать i нiчого не кажуть, вони також бояться розповiдати свої секрети? Їх за це спiймають i посмажать?

— Саме так, доню, люди — вони як риби. Ну, майже... Життя колись давно-давно народилося у водi, — мама iз подивом раптом напрочуд ясно згадала шкiльний курс бiологiї чи то географiї, — в

океані, а потім уже риби вилізли на берег і стали людьми.

— Перетворилися на людей?! Як у казці?

— Як у казці. Спочатку на мавп, а потім на людей, — картопля накривається кришкою.

Мама й сама дивується такому логічному висновку про походження людства: «Треба запитати в Петра, чи правильно я все сказала: риби — на мавп; мавпи — на людей?»

А дівчинка подумала, що її молодший братик, коли ховається від великої чорної потвори, що виникає з-за акваріумного каменя, плавно поводячи величезними плавниками, напевне стовідсотково — риб'яча дитина. Як і вона сама, коли приходить хрещений і мама змушує її читати вірші на кухонному дивані, а вона від страху не може сказати ані слова. І це значить лише одне: їхній татко, якого вони так люблять, — величезний риб!

Білка, як Оля назвала цуценя, прожила, попри всі погрози на виселення, в квартирі до самої весни — дійсно, не така вже й зла мама Света. Але як тільки сонечко почало пригрівати, собача винесли у двір, де дітвора за якихось дві години змайструвала із дощок халабуду, а пенсіонери з навколишніх лавочок принесли перший обід. Все, що залишилось від Білки особисто для Олі — радість, з

якою собака зустрічала колишню господарку, Білці на пам'ять залишився тонкий рудий нашійник.

Згодом Білка стала улюбленицею багатьох мешканців будинку. Собака швидко росла, перетворюючись на красиву, граціозну, довголапу і довгоморду суку з благородним екстер'єром, розумну і зрозумілу для навколишніх, що для виживання в таких умовах вкрай важливо; з таким напрочуд добрим та грайливим норовом, що інколи навіть здавалося, що вона вміє посміхатися. Хвіст Білка мала невеличкий, зате пружний, і так навчилася ним бавитися і смішити людей, що інколи в дворі відбувався справжній атракціон, на який вечорами сходилося подивитись чимало людей. Публічні виступи Білці вдавалися чудово, вона взагалі любила, як будь-яка дитина, бавитись, але найкращі вистави виходили, коли до неї приєднувався Боні — ще одне цуценятко, матері якого (і ще трьох таких же схожих на нього, рудих і волохатих, цуценят) сердобольні мешканці також надали притулок у дворі. Боні був кумедним песиком на коротких лапках із пласкою мордою, тобто повною протилежністю Білки. Вайлуватий, але напрочуд рухливий, з густою шерстю, приємною на дотик, особливо коли Боні ніжився на сонці, — м'який, теплий, його так любила гладити малеча! Удвох вони влаштовували справжній цирк, ганяючись одне за одним, імітуючи сварки,

кусання, боротьбу, стрибали через лавки; насправді, так вони гралися поміж собою, а люди думали, що собачки бавляться спеціально заради них, але це не заважало отримувати обом сторонам безпосереднє задоволення.

Звісно, далеко не всі мешканці будинку любили Білку і сімейство Боні. Ніхто не знав, що робити з собаками далі, коли виростуть всі п'ятеро, і що станеться, коли раптом з'являться ще цуценята, а потім ще і ще? Ніяких відповідей на ці запитання доброзичливі мешканці будинку не мали, проте, зважаючи, що в цій країні мало які запитання взагалі мають відповіді, дискусії закінчувалися так само швидко і несподівано, як і починалися. Найбільшої амплітуди дебати про майбутнє псячого двору досягли під кінець літа, коли сюди почали забрідати всілякі зайди, а то й гірше — цілі зграї голодних бродячих псів, яких Білка боялася більше за все. Навіть більше за підлітків, які жбурляли в неї камінням та тишком, коли ніхто не бачить, боляче били ногами під живіт. Проте не тільки підлітки завдавали їй болю — часто дорослі люди кидали на її адресу щось лайливе, зле, або безжодних на те причин, просто проходячи повз, перевертали ногою миску з їжею, — і вона ніяк не могла збагнути, що має зробити, щоб убезпечити себе від таких безпричинних нападів. Білка не могла усвідомити мотивів, які штовхають людей до

агресивної поведінки, — вона не претендувала на їхню територію, на їхню їжу, взагалі ні на що, окрім тієї зайвої їжі, яку їй давали вони самі, й на будку, яку вони ж і збудували, тож і не могла збагнути, як поводитись. А відповіді «просто так» в її собачому рефлекторному апараті не існувало. Ніщо на світі не може відбуватися «просто так» — ця істина міцно з самого народження закріпилася в її підсвідомості. Якщо ти розумна істота, звісно. Тож це суто людське поняття — зробити щось гидке або гарне «просто так», навіть не задля розваги. Можливо, завдяки механізму, який вмикав це словосполучення в дію, люди і стали безпосередньо такими людьми, якими є нині, хто знає. Але саме тому вони не собаки, от це абсолютно точно.

Живучи поруч із будинком, біля занедбаного дитячого майданчика, Білка ставала свідком багатьох таємних розмов і побачень, гучних скандалів та ніжних поцілунків. Але переважно її життя протікало без пригод, у мирному спілкуванні та обміні енергією з людьми. Їй подобалося лежати біля дядька Семена і його друзів, що ввечері сиділи за столом і грали то в карти, то в доміно; подобалося слухати грубі чоловічі голоси, в яких відчувалася сила і впевненість, подобався звук, із яким камінець доміно вбивався в стіл і смачне слово «риба!»; не подобався гіркий запах тютюну та горілки, коли хтось нахилився, щоб потріпати її

по загривку; але якби хтось із гравців раптом скомандував «фас», вона б не вагаючись виконала команду. Дивно, але Білка звідкілясь знала, що означає «фас», хоча ніколи не чула цього слова. Проте «фас» їй часто снівся: короткий гучний рваний звук — і ось вона мчить полем, висока трава приємно лоскоче живіт, б'є по морді, а вона мчить, наче стріла, в бік темної крапки, що стрімко пікірує вниз на фоні білого неба і густих темних сосен.

Найбільше ж Білка любила гратися з дітьми і слухати їхні дзвінки, сповнені енергії і веселощів, голоси; бігати навколо гойдалок за Олею; подобалось, коли її чухають і гладять ніжні маленькі долоньки, взагалі, їй тут подобалось, бо тут ситно і затишно. Її цікавили дитячі розмови, особливо про різноманітну їжу, весілля, в тому числі, собачі, хоча вона навіть не здогадувалося, що то за процедура, а також про майбутнє: наразі, діти часто говорили про кладовище тварин, де вже поховані: горобчик, якому довго лікували крильце, аж поки товстун Вітасік випадково не наступив пташеняті на голову, кошеня Мурзилка, яке повісили на мотузці для білизни невідомі хулігани, та безліч метеликів, жуків, хробаків, замучених у спеціально створеному концтаборі для комах самими дітлахами. Прислухаючись до розмов про те, як гарно прикрашені могилки, як діти поминали загиблих птахів, тварин і невинно замучених комах

та пили лимонад за спасіння їхніх душ, Білка й сама мрійливо прижмурювалася і уявляла свою могилку, та й взагалі перспектива бути похованою цивілізовано, в колі поважних істот, вселяли впевненість у післязавтрашньому дні — в цьому дворі за масовими похованнями за гаражами завжди знайдеться, кому доглядати. Єдине, чого вона не могла уявити і збагнути, — що діти виростуть, та й сама вона колись стане дорослою собакою. Білка неодноразово помічала, що час тече для неї трохи швидше, ніж для людей, тож цуценята також дорослішають і розумнішають значно швидше за людських дітей. І в цьому факті вона вбачала небезпідставну перевагу чотириногих над двоногими, бо чиїми ж ще голосами глаголить істина, як не голосами швидко виростлих цуценят?

Білка навчилась потроху розрізняти і в дорослих людях — в їхніх звичках, вчинках, словах, відчуттях та поняттях — причини та наслідки. Хоча, як уважно не слухала, не могла для себе з'ясувати остаточно двох понять: добра і зла, тобто що люди вважають гарним, а що — поганим. Чи то є одне й те саме, чи то різні речі, бо вживаються і сприймаються ці слова інколи зовсім у протилежному значенні, в залежності від осіб та обставин, непослідовно, зовсім не як обов'язкова команда для негайного виконання, а як щось малозначуще. Так дивно: що для однієї людини —

гарно, для іншої чомусь — погано; яка нісенітниця, і як же люди разюче відрізняються в цьому від собак, для яких або добре, або погано, або кістка, або палка — і третього не дано. Люди вважають себе напрочуд розумними, але вважати так немає жодних підстав, бо за таке довге своє існування вони ніяк не можуть організувати себе як слід, тобто їхнє відчуття власної небезпеки з віком та часом лише зростає, і кому, як не собаці, це відчувати? От, наприклад, якщо розділити людей на хороших і поганих за тим принципом, що ті, хто її, Білку, годує і гладить — то добрі люди, а ті, хто б'є і сварить — злі, то як пояснити такий факт, що добрі і злі люди можуть запросто жити в одній квартирі разом, укупі їсти чи не з однієї миски і таке інше? От люди кажуть, що їх єднає любов. А що таке любов? Яке це почуття — гарне чи погане, якщо може об'єднувати добро і зло під одним дахом? І кого в такому разі потрібно боятися більше — людей, які тебе щиро люблять, як Оля, наприклад, чи тих, хто до тебе добре ставиться? Бо це ж не одне й те саме, виявляється: добро і любов. Розлюбити — можна, а от чи можна перестати бути добрим? Тож хоч за яким принципом людей не поділяй, а добрі люди мають жити від злих окремо, вважала Білка. Добрі нехай живуть на одній половині міста, злі — на іншій, бо сумнівно, що гарні люди зроблять поганих кращими, наразі, на її

пам'яті такого жодного разу не траплялося, проте злі люди зіпсувати добрих можуть дуже запросто, тут за прикладами і бігати далеко не потрібно. Тобто в ідеалі добрі й злі люди повинні жити кожен на своїй половині, а посередині потрібно побудувати високий паркан, щоб вони не мали можливості схрещуватися і псувати породу, бо у злих людей, раз вони однак уже є, то є й своя мета для існування, аякже, — на їхньому тлі добрі виглядають ще добрішими, і якби не існувало злих, то довелося б їх вишукувати серед добрих, таким чином зменшуючи їхню ж кількість. Тож злі люди конче потрібні, через них підвищується якість людей добрих, але все ж таки нехай добрі люди люблять тільки добрих людей, а злим залишаються тільки злі. Це як порода у собак, від чистоти якої залежить багато що, наприклад, житимеш ти дома у господаря чи під парканом на вулиці. Тож від такого поділу всім стало б тільки краще, шкода лише, що місце й умови життя аж ніяк не залежать від того, добра ти людина чи зла.

На жаль, світогляд, який Білка так ретельно вибудовувала місяцями, іноді розвалювався за кілька секунд, як дитячий замок із піску під важкими кроками необачних дорослих. Наприклад, Білку сильно збентежило відкриття, що ті, хто її годує, тобто люди апріорі добрі, а це переважно бабці з лавочок, часто потайки примушують її